

Historie

Historie šlechtění ječmene na území České republiky. II. část *History of breeding in the territory of the Czech Republic. Part II*

Ing. František Růžicka, CSc.

Jihomoravské šlechtění ječmenů

Organizační a šlechtitelské aktivity prof. E. Tschermaka (1871–1962) byly dalekosáhlé. V roce 1910 poukázal na nutnost zřídit ústav pro šlechtění rostlin. O skutečné založení se zasloužil Vilém Lauche, ředitel zahradnictví a Vyšší ovocno-zahradnické školy v Lednici tím, že vymohl na knížeti Janu II. z Liechtensteinu, lednickém rodáku, aby postavil budovy, poskytl pozemek pro pokusy a zavázal se deset let přispívat na chod ústavu, který byl založen roku 1912. Ústav se jmenoval „Fürst Johann von Liechtenstein-Pflanzenzüchtung-Institut“, později Mendel-Institut, Mendeleeum. Plán činnosti ústavu vypracoval prof. Tschermak a byl jeho prvním ředitelem. Zakrátko převzal vedení Tschermakův asistent Dr. František Frimmel (1888–1957). Pod dozorem Mendelova ústavu byla v roce 1921 zřízena v Lednici šlechtitelská stanice ředitelství statku Valtice-Lednice-Břeclav. Ředitelství statku mělo sídlo ve Valticích. V Lednici se mimo jiné šlechtily i jarní ječmen. Ten byl i náplní práce šlechtitelské stanice statku Valtice, která vznikla rovněž v roce 1921.

Šlechtění ječmene začalo výběrem z krajové odrůdy pěstované na Lichtenstejnských statcích ve Valticích. Metodickou šlechtitelskou práci vedl prof. Frimmel a šlechtitelské práce Josef Baránek (1906–1963).

První odrůdou hanáckého typu byl VALTICKÝ PIVOVARSKÝ B. V roce 1929 se provedlo křížení Valtického pivovarského B se Starnovským Kneiflem jako donorem vysoké kvality. Vzniklá odrůda s názvem VALTICKÝ PIVOVARSKÝ C (FELDSBERGER BRAU-GERSTE C) byla povolena v roce 1938 (1941). Měla pěkně plné zrno, jemnou pluchu, vynikala raností a rychlým vývojem, což ji předurčovalo pro aridnější podmínky pěstování, kde prokázala výnosovou stabilitu. V roce 1945 byl šlechtitelský materiál poškozen válečnými událostmi – z části zcela zničen. Proto bylo nutno znovu zajistit kontinuitu odrůdy dalšími výběry. Odrůda byla v letech 1941–1945 vedena jako německá. Vzhledem k dobrým hospodářským vlastnostem byla v roce 1950 znovu povolena jako jarní ječmen VALTICKÝ a v následném roce předána do šlechtění na šlechtitelskou stanici v Branišovicích. Odrůda se v pěstitelské praxi osvědčila, rajonovala se do všech výrobních oblastí pro střední a lehčí půdy. Byla zařazena mezi nejlepší československé odrůdy po stránce sladařské a pivovarské, v letech 1958–1960 zaujímala polovinu ploch. Rozšířila se i v bývalém SSSR, kde se v 60. letech minulého století pěstovala na více než 1 milionu ha. Zvýšený požadavek na množitelský materiál Valtického vedl k rozdělení části šlechtitelského materiálu a jeho umístění na Šlechtitelskou stanici Uhřetice v roce 1956. V Branišovicích pokračovalo udržovací šlechtění ve velkém rozsahu a autor tohoto článku se na něm podílel od roku 1960 až do restrinkce odrůdy v roce 1976.

Odrůda Valtický se významně podílela na genealogii odrůd, které byly úspěšné v 60. letech – BRANIŠOVICKÝ C (1959–1970), EKO-NOM (1960–1971), JANTAR (1966–1973), SLADÁR (1967), TOPAS (1971–1978).

Mutační šlechtění ječmenů

V polovině padesátých let minulého století začaly ve Šlechtitelské stanici Branišovice práce s mutačním šlechtěním jarního ječmene. Ačkoliv začátky mutačního šlechtění spadají k roku 1927, kdy Müller získal pomocí paprsků X umělé mutace u *Drosophily* a po 2. světové válce byla metoda rozpracována ve Švédsku, v Československu až na popud prof. Myslivce rozhodlo Sdružení šlechtitelských a semenářských podniků v Praze zřídit v letech 1958–1959 dvě radiobiologická pracoviště – Šlechtitelskou stanici Stupice jako hlavní specializovanou stanici pro radiační šlechtění, a na Slovensku byla vybrána Šlechtitelská stanice Malý Šariš. Na Šlechtitelské stanici je pro získání mutací vybrána odrůda VALTICKÝ pro její detailní znalost znaků a vlastností s cílem dosáhnout mutačním šlechtěním zvýšení odolnosti proti poléhání a chorobám. V roce 1956 byla suchá semena o vlhkosti 14 % jednorázově ozářena X-paprsky s aplikací dávek 500 R, 1000 R, 2500 R, 5000 R, 7500 R a 10 000 R. Od každé varianty ozářeno 1000 semen. Ta byla individuálně vyseta ve školce kmenů ječmene Valtického v izolaci výchozího materiálu. První výběr byl proveden v generaci X2. Ve variantě 10 kilorentgenů se našla rostlina se zvýšenou odolností a kratším stéblem. Ta se stala po dalších výběrech základem pozdější odrůdy DIAMANT, povolené roku 1965. Pozitivní výsledky mutačního šlechtění byly předmětem konference v roce 1966 v Praze a řada referátů se věnovala ječmeni.

Hlavní těžiště práce při řešení tehdejších tematických úkolů v novošlechtění spočívalo ve využívání metod kombinačního křížení. Výsledky na sebe nenechaly dlouho čekat a již v roce 1972 je povolena odrůda AMETYST vzniklá z křížení Voldagsen (Domen x Valtický x Hanácký jubilejní) x Diamant. Obdobně jako Diamant je tato odrůda krátkostébelná, ujal se označení „diamantového typu“ (diamantový analog) pro všechny obdobné odrůdy československého šlechtění od roku 1973 a od roku 1993 ve smyslu české a slovenské státnosti do současnosti. Odrůda DIAMANT znamenala průlom do konstrukce habitu rostliny ječmene, a to jak morfológicky (zkrácení stébla), tak fyziologicky (odchylný rytmus vývoje). Podstatné zvýšení odolnosti proti poléhání je výrazným znakem, který stabilizuje nejen výnos zrna, ale i jeho sladařskou kvalitu. Velmi záhy byl DIAMANT využíván ve šlechtění ječmene NDR, SNR, Rakouska, SSSR, Austrálie (celkem 56 odrůd do roku 1990). Zvláště úspěšné byly výsledky šlechtění bývalé NDR u odrůdy TRUMPF, povolené

roku 1973. Na jejím základě bylo v zahraničí vyšlechtěno do roku 1990 64 odrůd, nejvíce v SRN, Velké Británii, Dánsku, Rakousku, Francii, SSSR, dále v NDR, Holandsku, Belgii.

Šlechtění pokračuje dále do současnosti, ale 120 vyšlechtěných odrůd s donorem znaků Diamantu v jejich genetickém základu jistě dostatečně přesvědčí o přínosu jihomoravského šlechtění, Šlechtitelské stanice Branišovice, světovému genofondu moderního ječmenářství. Jmenovitému výčtu těchto odrůd a pracovišť by bylo možné věnovat samostatný článek.

České šlechtění ječmenů

V předchozích úvahách jsme sledovali hlavní proudy vývoje šlechtění na Moravě. České šlechtění se s ním vzájemně prolínalo a začalo obdobně jako na Moravě zušlechťováním českých krajových odrůd, zvaných staročeské. Mezi nejvýznamnějšími šlechtiteli té doby je vzpomínán Josef Noll (1866–1926), který začal roku 1887 se šlechtěním jarních ječmenů v Horních Počernicích. Měl odborné kontakty s německými a švédskými šlechtiteli. V roce 1908 se spojil s firmou Adolfa Dregera (1872–1936) v Chlumci nad Cidlinou. Vznikl největší šlechtitelský a semenářský podnik nejen v Čechách, ale i v Rakousku-Uhersku. V podniku měly účast i německé firmy – Lochow Petkus a F. Strube, které zde množily své odrůdy. Ze staročeských populací ječmenů z původních proveniencí staročeských odrůd vznikly odrůdy Nollovy: BOHEMIA typ A, VELERANÝ typ A, RANÝ typ C, z Moravské odrůdy (udává se Proskowcův hanácký) – MORAVIA typ C, z Bestehornova císařského Imperiálu – IMPERIÁL typ A (raný), IMPERIÁL typ C (pozdní).

Po předčasné smrti Nollce vedl šlechtění ječmenů Dreger. Znamé odrůdy jsou CHLUMECKÝ VELERANÝ (Dregerův, 1922–1951) a DREGERŮV IMPERIÁL (1928–1950). Odbornými poradci u Dregera byli prof. Tschermak a prof. Fruhwirth z Vídně.

Ze staročeských odrůd byla získána individuálním výběrem řada odrůd: ČESKÝ JEČMEN (Horní Staňkov, 1906), MILNERŮV STAROČESKÝ (F. Milner, Jetřichovice u Sedlčan), ŠEBKŮV STAROČESKÝ (F. Šebek, Kněživka u Tuchoměřic), PROTIVÍNSKÝ 3,7 (ředitelství Schwarzenberských velostatků v Protivíně, 1904, Velké Lipno 1908), UHRŇŇEVSKÝ (1924, Selekční stanice Vysoké školy zemědělské v Praze), STUPICKÝ STAROČESKÝ (1926–1956, Šlechtitelská stanice Stupice), SELECTY VELEJEMNÝ (1926–1942, Šlechtitelská stanice Stupice), HOŘICKÝ JARNÍ (HOŘICKÝ, 1929 – Státní výzkumná stanice zemědělská Hořice v Podkrkonoší), DOBROVICKÝ STAROČECH (1929, Šlechtitelská stanice Semčice), TEPELSKÝ HORSKÝ (1931 – Ekonomie Kláštera Teplá, řádu premonstrátů), NOHELŮV STAROČESKÝ (1932, A. Nohel, Strupčice u Chomutova), KAŠTICKÝ 132 (KAŠTICKÝ, 1932–1960, Šlechtitelská stanice R. Stanky v Kašticích, pak státní podnik), OLEŠENSKÝ (1938 – Olešná u Tachova).

Ze starohanáckých odrůd byly vyšlechtěny čtyři odrůdy POSTOLOPRTSKÝ kmen 5, 14, 20, 21, Schwarzenberské ředitelství panství Postoloprty, SELECTY HANÁK (1926–1945), STUPICKÝ HANÁCKÝ (1926–1962), Šlechtitelská stanice Stupice.

Z Proskowetzova Haná Pedigree byl vyšlechtěn výběrem RATBOŘSKÝ (1925–1957) – stanice bratří Mandelíků v Ratboři.

Známost a rozšířenou odrudou ve Slezsku byl ječmen RÖWERSDORFSKÝ, vzniklý výběrem z krajové odrůdy Pardubicka, vysévané ve Slezsku (Roewesdorf-Třemešná, 1911, posléze Jindřichov 1923).

Dále bylo šlechtění ječmene prováděno na stanicích, které získaly hospodářsky významné odrůdy – Šlechtitelská stanice Semčice: DOBROVICKÝ HANÁ x KARGYN (1932), MERKUR (1964–1972), SEMČICKÝ HOSPODÁŘSKÝ (1956–1964), Šlechtitelská stanice Dětenice: BOHATÝR (1948–1962), Šlechtitelská stanice Kašice: DUKÁT (1971–1976), Šlechtitelská stanice Stupice: STUPICKÝ PLNOZRNNÝ (1937–1960, = Selecty Kneifl), ATLAS (1976–1981), AKCENT (1992), AMULET (1995). U všech uvedených odrůd byla využita metoda hybridizace. Po řadě organizačních změn zaniklo šlechtění na následujících pracovištích: Doksany (udržovací šlechtění – 1960), Dětenice (1962), Chlumec n. Cidlinou (1964), Semčice (1972), Kašice (1977), Dobřenice (1994), Uhřetice (2000). Zůstává pracoviště Stupice jako součást Selgenu a. s.

Slovenské šlechtění

Slovenské šlechtění ječmenů rovněž začíná pracovat s krajovými odrůdami původu slovenského nebo moravského. Tak krajový ječmen z Horního Uherska byl podobný hanáckému, je ale hrubší a hanácký mu konkuroval. Šlechtění začalo roku 1899 na velkostatku F. Dezasse v Bohunicích, okr. Trnava nejprve hromadným výběrem, potom individuálním výběrem. O získaných odrůdách nejsou žádné informace. Roku 1908 zde šlechtění zaniklo. V Dioszegu (SLÁDKOVIČOVĚ) se začal šlechtit hanácký ječmen od roku 1909. Rovněž v Radošíně roku 1900 ječmen Hanadský (pozn.: *Hanadský byl nářečový slovenský termín, jehož správné znění mělo být Hanácký*). Na cukrovarské ekonomii v Šuraněch zřídil roku 1912 šlechtitelskou stanici cukrovar v Maďarské Hatvani. Ječmeny zde vyšlechtěné byly pro oblast jižního Slovenska a jsou označovány jako odrůdy HATVANI, později ŠURIANSKÉ. Byly krajového původu, asi hanáckého, s dobrou sladovnickou kvalitou, ale v praxi se neudržely. Na Fould-Springerově velkostatku v Bučanech se šlechtilo od roku 1913 – rovněž krajové ječmeny. Známost stanicí byly Budmerice (1938 – velkostatek Dr. Sonnenfelda) s hospodářstvím Terrasol, kde byl vyšlechtěn známý ječmen TERRASOL KNEIFEL (1940) výběrem z Opavského Kneiflu a TERRASOL PIVOVARSKÝ (1941). Z pracoviště v Dvorníkách, později v Lontově jsou ječmeny LONTOVSKÉ (1928–1930). Úspěšným pracovištěm byla stanice v Radošíně (Hospodářská správa biskupských majetků). Výchozím zdrojem šlechtění byly krajové odrůdy z okolí Hlohovce. V Radošíně získali odrůdy: RADOŠÍNSKÝ NEJVÝNOSNĚJŠÍ (1939), RADOŠÍNSKÝ SKORÝ (1931), RADOŠÍNSKÝ VELERANÝ (1936), RADOŠÍNSKÝ SLADÁR (1941), RADOŠÍNSKÝ PLNOZRNNÝ (1941), HRUŠKŮV SLOVÁK EXPORT (1942) a NITRANSKÝ EXPORT (1942), který měl jednoho z rodičů Selecty Kneifl. Odrůdy měly vynikající kvalitu, ale byly náchylné k poléhání a houbovým chorobám.

Na přelomu let 1924/25 byl založen Zváz slovenských pestovatelů a šlechtitelů ječmene v Trnavě, který měl za cíl zvelebení šlechtitelské a semenářské činnosti svých členů a přispíval k rozšiřování slovenských ječmenů v trnavské oblasti. Snaha založit roku 1928 Zváz šlechtitelů rostlin na Slovensku se neaplnila.

Po druhé světové válce řada šlechtitelských pracovišť zanikla. Zůstalo jen 8 stanic a poškozen či zničen byl i šlechtitelský materiál. Ze záboru slovenského území se vrátila jen stanice ve Sládkovičovu (pozn.: *Když se Slovensko roku 1939 prohlásilo samostatným státem, byly také nově upraveny slovensko-maďarské hranice a řada tehdejších stanic v této zóně včetně Sládkovičova (Dioszeg) se dostala pod maďarskou státní svrchovanost. Po úpravě hranic v roce 1945 a návratu k původním hranicím byla funkční pouze stanice Sládkovičovo.*).

Po znárodnění šlechtění v roce 1948 se šlechtění ječmene soustředilo do Šlechtitelské stanice Sládkovičovo, Bučan (Terrasol Budmerice), Radošíně, Hubic (Aňala) a Vigláše. Cílem šlechtění byl výnos, kvalita, vhodnost k mechanizované sklizni, odolnost proti chorobám a suchu. Slovenští šlechtitelé oceňovali ve druhé polovině 50. let metodickou pomoc v genetice a šlechtitelských metodách prof. Hrubého z Univerzity Karlovy v Praze, prof. Špaldoně, doc. Dubovského, prof. Stehlíka, prof. Hrušky a dalších specialistů, kteří pomohli účinně nasměrovat racionální využívání těchto poznatků v praktickém šlechtění. Osobní kontakty se šlechtiteli českých zemí byly bezprostřední.

Specifické postavení měla Šlechtitelská stanice Malý Šariš, která se v 60. letech specializovala na mutační šlechtění i u ječmene. Využití slovenských ječmenů v těchto letech je nejvyšší u SLOVENSKÉHO DUNAJSKÉHO TRHU a SLOVENSKÉHO 802. Úspěšný byl i DVORAN (1965). Kvalitu pozvedla odrůda SLADÁR (1967) a patřila mezi nejjakostnější odrůdy. Specifické podmínky východního Slovenska vyvolaly potřebu šlechtit ječmen i v této oblasti a volba padla na Šlechtitelskou stanici Trebišov. Probíhající koncentrace úkolů šlechtění vyřadila Šlechtitelskou stanici Radošíná roku 1964 a mutační šlechtění v Malém Šariši. Zůstávají Šlechtitelská stanice Trebišov, kde šlechtění zaniklo roku 2003, a Šlechtitelská stanice Sládkovičovo, která se v privatizaci transformovala na HORDEUM spol. s r. o.

Rozvoj šlechtění ječmene po roce 1945 do současnosti

Jak pokračovalo šlechtění ječmene v období 1945–1960 je zřejmé z předchozích údajů. Dokončovalo se šlechtění materiálů vzniklých ve válečné době (pokud něco zůstalo) či těsně po ní. Přípravují se materiály, které převyšovaly standardy. Změny ve šlechtění nastávají po roce 1960, kdy dochází ke specializaci šlechtitelských stanic a tím i šlechtění ječmene. Upřesňují se šlechtitelské cíle a pokud jde o sladařskou kvalitu, zřizují se laboratoře a využívá se mikroskladování. Rozšiřuje se počet parametrů kvality s konkrétní hodnotou. Začíná éra kolektivního šlechtění, nejprve na stanicích a posléze na úrovni šlechtitelských a semenářských podniků, ke kterým stanice náleží. Šlechtitelský a semenářský podnik Brno ustanovuje tým

pro řešení úkolů v novošlechtění jarního ječmene ze Šlechtitelských stanic Branišovice, Bystřice, Čejč a Hrubčice v roce 1973 pro řešení tematického úkolu Ministerstva zemědělství a výzvy z roku 1985. Má se využít diamantová řada a vytvořit nové krátkostébelné, vysoce intenzivní ječmeny. Další tým je na šlechtitelských stanicích Uhřetice, Stupice a Dobřenice. Slovenský program je pro Šlechtitelské stanice Sládkovičovo a Trebišov v roce 1974. Ve stejné době začíná šlechtitelská spolupráce mezi ČSSR, NDR a PLR, která trvá až do roku 1990. Ke specializovanému Výzkumnému ústavu obilnářskému v Kroměříži se připojují roku 1977 šlechtitelské stanice Branišovice, Čejč, Hrubčice, Stupice, Uhřetice a Krukanice, které šlechtí obiloviny. To je už v roce 1980 vyhlášen nový tematický úkol i pro ječmen do roku 2000. K jeho realizaci je vytvořen široký odborný tým nejen v ČSSR, ale počítá se i se spoluprací s mezinárodním šlechtitelským kolektivem v rámci tehdejší RVHP. Česká strana kladla důraz na šlechtění diamantových typů s vysokou kvalitou a rezistencí proti listovým chorobám – padlí, rzi ječné a rynchosporiové skvrnitosti, pruhovitosti a sněti prašné.

Všechny uvedené plány a spolupráce skončily v roce 1990, kdy byly zahájeny změny privatizačního charakteru i ve šlechtění. V roce 1990 byla povolena odrůda GALAN, v roce 1991 odrůdy JUBILANT a TERNO a v roce 1993 odrůdy AKCENT, HERAN, LADÍK, SLADKO a SVIT. Rokem 1993 vznikly Česká republika a Slovenská republika. Slovenské odrůdy ječmene STABIL a DONUM povolené v tomto roce jsou prvními zahraničními odrůdami. Z českých odrůd je povolena odrůda FORUM (první odrůda s nespecifickou rezistencí proti padlí – gen mlo, s využitím vzdálené hybridizace). V roce 1994 byly povoleny odrůdy VIKTOR (CZ) a PAX (SK), v roce 1995 odrůdy AMULET (CZ), LUMAR (CZ), PRIMUS (CZ) a KOMPAKT (SK). V roce 1996 byly registrovány odrůdy PEJAS (CZ) a OLBRAM (CZ) – tato odrůda získala cenu Grand Prix Techagro Brno 1996. V tomto roce začíná vstup ostatních zahraničních odrůd do sortimentu České republiky – SIGNAL (A), KRONA (D) a DITTA (D). V dalších letech byly registrovány následující odrůdy: 1997 – TOLAR (CZ), SCARLETT (D), 1998 – HERIS (CZ), PROSA (A), MADONNA (D), NORDUS (D), 1999 – MARIDOL (CZ), MADEIRA (D), OTHEGA (D), 2000 – JERSEY (NL), 2001 – SABEL (NL), ANNABELL (D), 2002 – MALZ (CZ), SALOON (GB), PRESTIGE (GB), PHILADELPHIA (D), DIPLOM (D), 2003 – PEDANT (CZ), RESPEKT (CZ), FAUSTINA (D), CALGARY (F) a BIATHLON (GB).

V roce 2004 se šlechtí sladovnický ječmen ve Stupicích (Selgen a. s.), Hrubčicích (Plant Select spol. s r. o.) a ZVÚ Kroměříž, s. r. o. Tato pracoviště budou muset v dalších letech odolávat tvrdé konkurenci zahraničních odrůd.

Výběr z použité literatury

Adamec, J.: Kterak lze působiti na zlepšení ječmene. Přerov, 1904.
Adamec, J.: Kterak lze působiti na zlepšení ječmene. Přerov, 1905.
Adamec, J.: Kterak lze působiti na zlepšení ječmene. Přerov, 1906.

Haniš, J.: Příspěvek k praxi šlechtitelově. Zem. Archiv XIX., č. 3–4, 1926 (1927).

Kolektiv: 60 let Mendelea, vědeckého pracoviště agronomické fakulty VŠZ v Brně, Lednice na Moravě 1912–1972.

Kolektiv: 100 rokov šľachtění rastlín na Slovensku. Príroda, 1970.

Kolektiv: Almanach českého a moravského šlechtění rostlin. ČMŠSA, 2000.

Lekeš, J.: The importance, the origin, and the breeding of varieties of malt barley in the world. Koospol Praha, Year Book '70.

Lekeš, J.: Šlechtění obilovin na území Československa. Plant Select, s. r. o., Brázda, Praha, 1997.

Mackovík, J.: Zlepšení jakosti a výnosnosti zem. plodin zušlechťováním. Brno, 1920.

Proskowetz, E.: Memorabilien. Praha, 1937.

Ruckenbauer, P.: E. von Tschermak – Seysenegg and the Austrian contribution to plant

breeding. Vortr. Pflanzenzüchtung 48, 31–46, 2000.

Tschermak, E.: Praktische und theoretische Ergebnisse auf dem Gebiete der Gerstenbäuerdierung. Ztsch. für Pflanzenzüchtung. Bd. XII H. 4, 1927.

Šlechtitelská dokumentace šlechtitelských stanic: Branišovice (1950–1998), Židlochovice (1922–1941), Zborovice (1921–1929) a Strážnice (1922–1926).

Výročí významných událostí v pěstování sladovnického ječmene v roce 2004

140 let – 1864 se začal používat termín „Hanácký ječmen“.

130 let – 1873/74 provádí Emanuel Proskowetz pokusy s krajovými hanáckými ječmeny.

120 let – 1884 (6. ledna), zemřel Johan Gregor Mendel, zakladatel genetiky.

105 let – 1899 (22. března), zahájila činnost „Moravská zemská výzkumná stanice pro pěstování rostlin v Brně – Pisárkách, se záměrem „ve zvelebování hopodářství pomocí vědeckých výzkumů v oboru pěstování rostlin se zvláštním zřetelem k pěstování ječmene“.

100 let – 1904 prof. E. Tschermak přebírá vědecké řízení šlechtění ječmene v Kvasicích. – 1904 šlechtěním ječmene se začaly zabývat Schwarzenberské statky v Protivíně.

90 let – 1914 nastupuje do řízení Mendelea v Lednici (Ústav pro Genetiku a šlechtění rostlin) Dr. F. Frimmel, který od r. 1921 řídí šlechtění ve Valticích, kde spolu s J. Baránkem vyšlechtili významnou odrůdu VALTICKÝ PIVOVARSKÝ C.

60 let – 1944 (20. listopadu), zemřel Dr. E. Proskowetz.

50 let – 1954, vzniká „Olomoucké hnutí za vysoké výnosy a jakost sladovnických ječmeneů“.

PADESÁT LET KVASNÉHO PRŮMYSLU

Část VI.: 1980–1984

Dvacátý šestý ročník (1980) byl rozsahem (288 stran), graficky i tematickým plánem shodný s několika ročníky předchozími. Do čela pomyslné tabulky neaktivnějších příspěvatelů se opět vrátil Jan Šavel se čtyřmi články (polovina z nich se zabývala vlivem kyslíku na stabilitu piva). Největší počet „hlavních“ článků byl tentokrát z oblasti lihovarství a droždářství – 24 oproti 23 článkům pivovarským. V čísle 3 (str. 71) přinesl časopis informaci o možnostech odstraňování N-nitrosodimethylaminu z piva, což byla pravděpodobně první informace o výskytu tohoto karcinogenu v pivu v Kvasném průmyslu (během několika dalších let se stala tato látka jedním z významných problémů našeho sladařství). Cizorodým látkám vůbec je věnována čím dál větší pozornost, což bezpochyby souvisí i s rozvojem dostatečně citlivých analytických metod. Pohledy do zahraničí jsou tentokrát upřeny do SSSR, Polska a Maďarska. V průběhu roku rovněž pokračovalo vydávání přílohy „Provoz a údržba lahvárenských strojů a zařízení“. Celá monografie, vycházející čtyři roky, skončila v čísle 5 stranou 243.

Také dvacátý sedmý ročník (1981) zachovával – při stejném personálním složení redakce – zaběhnutý rozsah i formální stránku. Pouze doba si vyžádala určitou obměnu názvu hlavních témat – z lihovarství a droždářství se staly speciální fermentační procesy. Nejplnějším autorem hlavních článků byl tentokrát Jan Voborský, z jehož tří publikací byly dvě zaměřeny na problematiku filtrace piva. Z nosných výzkumných témat lze uvést problematiku imobilizovaných kvasinek, prezentovanou v článku M. Poledníkové a kol. (str. 193). Na straně 218 je publikováno zajímavé shrnutí více než desetiletého výzkumného projektu, zabývajících se intenzifikací výroby piva a CK tanky (H. Šedová a kol.). V krátkých zprávách je nejsilněji zastoupena sladařská oblast – vlastnosti odrůd ječmene, hodnocení sklizně (nejen u nás, ale i např. v Rakousku), dormance ječmene aj. V číslech 1–4 přinesl Kvasný průmysl vkladnou přílohu s monografií Václava Salače „Vliv jakosti a způsobu zpracování chmele na chuť piva“ (celkem 30 stran). Pravidelná příloha Kvas přinesla v 1. čísle rozsáhlý příspěvek k 300. výročí pivovaru Vyškov. Milovníky statistik mohl potěšit přehled světové výroby piva

v roce 1979 (Kvas č. 6). V ČSSR se tehdy vyrobilo 23 610 tisíc hl piva, což nás řadilo na čtvrté místo v Evropě a deváté na světě.

Dvacátý osmý ročník (1982) konzervativně zachovával svou tvář, rozsah i složení redakce. V tematickém plánu se jako samostatný bod fermentačních technologií objevila i výroba antibiotik. Nejplnějším autorkou byla tentokrát Gabriela Basařová se čtyřmi články. Poprvé se čtenářské obci představilo nové založené oddělení speciálních analýz VÚPS, a to hned třemi příspěvky V. Kellnera a kol. s tematikou N-nitrosaminů a stopových prvků. Toto téma bylo v celém ročníku nejvíce zastoupené (čtyři hlavní články z 28 pojednávají tuto problematiku, která ohrožovala exportní možnosti našeho sladařského průmyslu). O Pivovarsko-sladařských dnech, konaných v listopadu 1981, informuje redakční článek na str. 44. Stále ještě však nebylo zvykem publikovat souhrny přednášek. Zajímavým příspěvkem byl referát R. Wasmunda „Pozorování při mrznutí lahvového piva“ (str. 110). Pokus byl přerušen při –4 °C, kdy lahev praskla, rozmražené pivo bylo i tak nepitelné. V roce 1982 poprvé po dlouhé době nepřinesl časopis kromě pravidelného Kvasu žádnou vkladnou přílohu. Nejrozsáhlejším příspěvkem Kvasu byl článek A. Lhotského ke 400. výročí pivovaru Krušovice (č. 2).

Také dvacátý devátý ročník (1983) se na první pohled ničím neliší od předchozího a ani tematický plán nesignaloval nějakou významnější změnu priorit (kromě oblasti cizorodých látek v pivovarství, která v něm byla výslovně uvedena). Došlo však ke sjednocení hlavních článků, dříve rozdělených podle oborů do jedné rubriky z výzkumu a praxe. V ní byly publikovány 53 články. Nejpočetněji byli zastoupeni pracovníci oddělení speciálních analýz VÚPS s celkem pěti články (z toho tři zaměřené na pesticidy a jejich rezidua). S třemi příspěvky z oblasti genetické manipulace buněk přišel autorský tandem V. Jirků-G. Basařová. O moderních postupech výroby sladu informuje Hana Vrtělová v přehledném článku na str. 49. O průběhu Pivovarsko-sladařských dnů v Brně (září 1983) referuje redakční příspěvek na str. 260. Ani v roce 1983 nevydal Kvasný průmysl žádnou mimořádnou přílohu. Pravidelná příloha Kvas již tradičně počátkem roku přinášela články k významným jubileům našich pivovarů. Tentokrát byla

pozornost upřena ke 400. výročí pivovaru Trutnov (č. 1). Historicky zaměřený je i příspěvek A. Bartoně Propinační právo (č. 9).

Třicátý ročník (1984) zachoval rozsah, grafické provedení, personální složení redakce i hlavní body tematického plánu. V pivovarsko-sladařském segmentu byly mezi nosné problematiky zařazeny mj. trvanlivost piva, jednofázové kvašení a nové chmelové preparáty. Z autorů 55 příspěvků, zařazených do rubriky Z výzkumu a praxe, byli tentokrát se čtyřmi publikacemi nejplnějším V. Jirků (biotechnologie), F. Malík s E. Minárikem (čtyřdílný seriál Význam selektovaných vinných kvasinek v československém vinářství). Erich Minárik byl mimoto ještě samostatným autorem další publikace na téma pesticidů, čímž v tomto pomyslném souboji zvítězil. Široké spektrum již dříve diskutovaných vinných látek (nejčastěji byla v tomto ročníku pojednávána problematika těžkých kovů) bylo rozšířeno o mykotoxiny (str. 47) a histamin (str. 68). Pohledy do zahraničí byly mimo státy RVHP tentokrát zaměřeny i do Rakouska (str. 63) a díky zájezdům VTS i do Belgie a NSR (str. 137). Třicátý ročník časopisu byl rokem jubilejním i pro jeho dlouholetého vedoucího redaktora – osmdesátiny Aloise Lhotského připomíná mailonek na str. 215. Příloha Kvas se pozvolna z víceméně odborné zaměřené kolekce kratších článků vyvíjela k „lehčímu žánru“. Nově byla otevřena pravidelná rubrika Historické reminiscence, a to při příležitosti 110. výročí časopisu Kvas, po němž příloha převzala název, a k němuž se hlásily všechny redakce Kvasného průmyslu. Pravidelná pozornost byla nadále věnována i historickým pivním známkám (autorem seriálu byl Zbyněk Likovský).

Šestá pětiletka byla poslední, kterou časopis celou absolvoval v období reálného socialismu. O nějakých inovacích, rozšiřování náplně, zavádění barevného tisku či pestrých obálek se redakci nemohlo ani zdát. Papír byl přísně bilancovaným materiálem, politické oteplení dosud nenastalo, a tak byly manévrovací možnosti značně omezené. Snad jediné náznaky změn se daly vyčíst mezi řádky článků o možných negativních účincích cizorodých látek, kam se podařilo řadě autorů propašovat množství informací, které ještě v běžném tisku nebylo možné publikovat.